



OM BOGKUNSTENS FREMME

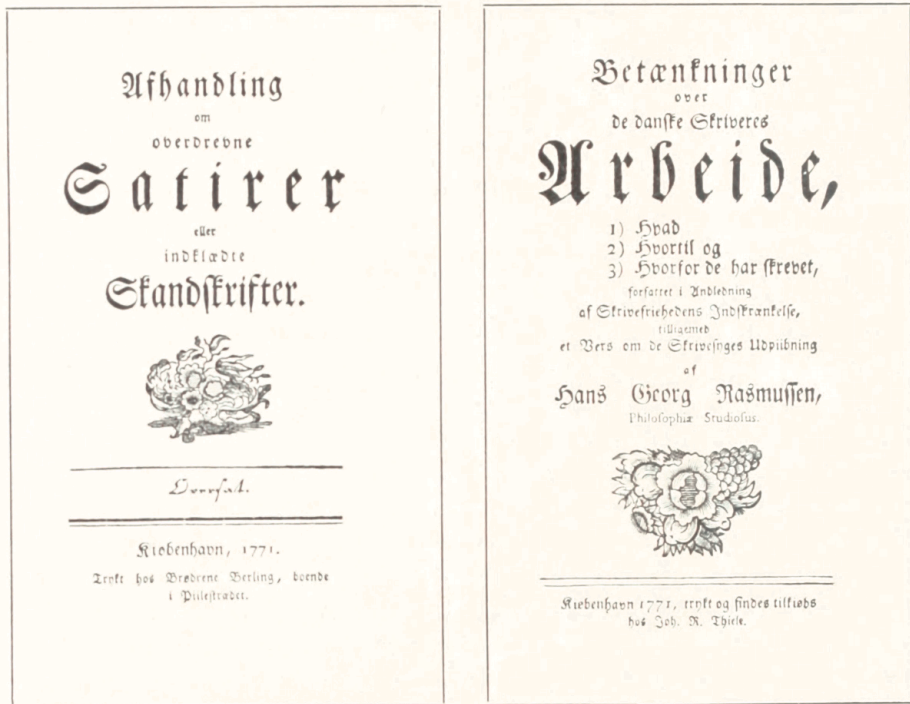
I ANDEN HALVDEL AF XVIII AARHUNDREDE

I DEN Periode, man i Litteraturhistorien har kaldt Oplysningstiden, spores der ogsaa i Kundskabsmidlernes ydre Fremtræden et Brud med Fortiden. Første Halvdel af det attende Aarhundrede, hvori det litterære Gennembrud finder Sted med Holbergs Virken, staar i det rent Ydre endnu afhængig af de foregaaende Tidsrum. Holberg havde ikke Tid eller Tanke for den ydre Skal, for ham gjaldt det blot om at faa Kundskaben spredt i Folket — andre maatte tage sig af Resten. Holbergtiden igennem er endnu Bøgernes store Flertal præget af daarlig Smag i Forbindelse med smaa-borgerlig Økonomi. Men i anden Halvdel af Aarhundredet fremtræder de i en Skikkelse, der i højere Grad synes at staa i Pagt med den stigende Oplysning; de er mindre gnidret trykte, med en bredere Margen, fremtræder ikke med fuldt saa meget Krimskrams i Retning af Kapitelfriser, Titelvignetter og Slutfinaler som tilforn, disse raatskaarne Trykkerstokke, der tidligere atter og atter gik igen uden Hensyn til eller Forbindelse med Indholdet; lidt længer ned i Tiden begynder de kobberstukne Titelblade at florere. Det er ligesom Litteraturen ogsaa i det Ydre har faaet et renere og mere storladent Præg, er undergaaet et Foryngelsens Bad.

Man lægger uvilkaarligt Mærke til dette, naar man jævnlig sysler med det attende Aarhundredes Boghøst. At det var fransk Paavirkning, der betingede dette tydeligt udtalte Omslag, derom er næppe Tvivl. Maaske kan noget lignende eftervises i tysk Bogkunst omtrent samtidig, og Impulsen kan til Dels være kommet til os gennem denne vor nærmeste sydlige Nabo som saa ofte før. Men direkte Tilknytning mellem Frankrig og Danmark savnedes ikke, den var allerede gammel og grundfæstet. Interessen for fransk Væsen var i Aarhundredets første Halvdel fra Aristokratiets Kreds trængt ud i det højere Borgerskab; Holberg var som Forfatterpersonlighed nærmest i Slægt med franske Aandsfæller, en ubestridelig Kendsgerning trods alle Forsøg paa at svække den, og de Mænd, der maa antages at have været Foregangsmænd paa det lille Særomraade, her er Tale om, interesserede sig stærkt for fransk Litteratur og franske Bøger. Et vejledende Vink er det ogsaa, at en af Periodens tidligste danske Antikva-Tryk, Ewalds Adam og Eva, 1769, er udgaaet fra en fransk Bogtrykker og Boghandler i København, *Claude Philibert*.

Øjensynlig begyndte den litterært og boginteresserede Kreds nu ogsaa at fæste Opmærksomheden paa Bøgernes Ydre. Før var det Bogtrykkeren, der traf sit Valg efter eget Hoved, og i visse Grene af Litteraturen hævdede han sin Indflydelse en rum Tid endnu. Døgnpjecer og Gadeviser, der var beregnet paa det bredeste Publikum, fandt han ofte sin Fordel

ved at holde i en svunden Tids Udstyr, dels fordi han derved fik Anvendelse for sit ældste og mest slidte Materiel, dels vel ogsaa fordi han saaledes bedst traf sine Køberes Smag. Selve Skriften undergaar ogsaa i disse efemære Tryk efterhaanden en Forandring til det mere moderne, fordi den en Gang nødvendigvis er udtjent og maa fornyes, men hele den typografiske Komposition minder ofte om Fortiden, og navnlig Billedstoffet er præget af Naivetet og primitiv Træskærererkunst. Der kan f. Eks. i Dyrehavsviser fra Slutningen af det attende Aarhundrede – som iøvrigt er den Tid, da Træsnittet er længst nede – findes saa raat skaarne Vignetter og



To Trykkefrihedsskrifter, 1771, ca. 1/2 Storrelse.

Illustrationer, at de kunde tilhøre Midten af det syttende eller et endnu tidligere Tidsrum, om ikke Personernes Klædedragt var et Kriterium for det modsatte. Dermed er ikke sagt, at den Flod af Smaaskrifter, der vældede frem, da Sluserne for Skrivetrangen aabnedes ved Trykkefrihedsforordn. af 1770, var lige usle, saa vist som de langtfra alle skyldtes lyssky Skriblere; der er smukke Tryk iblandt, som peger hen mod den ny Tid.

I den højere Litteratur er Omslaget omkring 1775 en Kendsgerning. Hensigten med nærværende lille Skitse er at vise, hvorfra Initiativet kan være udgaaet og at pege paa en Kreds af Mænd, der maa antages at have vist Vej og angivet den Retning, der blev den gældende.

Til flere af de Værker, der i denne Henseende synes at danne Udgangspunktet, er *Bolle Willum Luxdorps* Navn nøje knyttet. Hans Livsløb skal kun kort opføres: Han var født 1716, Sønnensøn af den Bolle Luxdorph, der virkede under Kristian den Femte som Oversekretær og Diplomat,

ADAM og EWA

eller

Den Ulykkelige Prøve,

Et dramatisk Stykke

i fem Handlinger med Mellem-Sange,

af

JOHANNES EWALD,
S. S. T. C.

*Dette smukke Skrift bærer jeg læst med stor Fornøjelse,
og holder det aldeles værdigt til Trykken.*

J. KALL.

Kiöbenhavn,

Trykt hos C. L. PHILIBERT.

1769.

Tidlig Prøve paa Tidens Antikva-Titler.
Ca. $\frac{2}{3}$ Størrelse.

Et
angeneamt Stille
efter et stormende uveir.

Foresillet i en

Prædiken,

holden paa den

Gente Søndag efter Nyst-Nat 1772.

efter Kongelig Befaling,

til en offentlig

Erindring om den Guddommelige
Befrielse og Varetægt,

som i denne Tid er vederfaret

Kongen, det Kongelige Huis,
og disse Riger og Lande.

af

Hans Henrich Müller,
Præs. for Børnsøen og Svendøre Menighed.

Kiöbenhavn, 1772.

Trykt ubi det Kongelige Universitets Bogtrykkerie
hos A. S. Godichs Efterfølger ved F. E. Godich.

Ca. $\frac{2}{3}$ Størrelse.

PAUL-MATTH. BILDSOWII

S. THEOL. DOCT. ET EPISCOPI
AARHUSIENSIS.

COMMENTATIO
IN PARABOLAM

LUCAE. XVI. V. 1. sq.

DE INJUSTO DISPENSATORE.

PUBLICE RECITATA IN SYNODO AARHU.
SIENSI, CUM NOVI CREARENTUR
PRÆPOSITI.

HAVNIÆ 1774.

SUMTU SOCIETATIS TYPOGRAPHICAE
Typis MORT. HALLGER.

Udgivet af det typografiske Selskab.
Ca. $\frac{2}{3}$ Størrelse.

selv fra 1734 Kancellisekretær, siden Vicelandsdommer i Sjælland, Højesteretsassessor og Generalprokurør. En Tid lang var han *Maitre des requêtes* og endte som 1. deputeret i Danske Kancelli; før han døde i 1788 fik han det hvide Baand og udnævntes til Gehejmeraad. Som Embedsmand var han en retsindig og ubestikkelig Personlighed, hans Privatliv var sjældent harmonisk. I sit Ydre var han ikke indtagende, en lille nærsynet Mand, skæv i Skikkelsen og yderst beskeden klædt, om Sommeren i en gammel mørkegrøn eller graa Kjole, hvis Tilstand var under det tilfældige, navnlig naar den blev prydet med Dannebrogordenens Stjerne. Han havde ingen Børn, men en stor Bekendtskabskreds, der gerne søgte hans Hus; sjældent manglede der nogen Dag Gæster ved hans Bord. I mange Aar boede han i Snaregade i en Gaard nær ved Naboløs, og her var hans fornemste Bohave det rige Bibliotek, han i Tidens Løb havde samlet; naar de første Vaartegn viste sig, brød han op og drog med Kone og Husfolk til Nærum, hvor han ejede en Lystgaard med stor Have og lidt Agerland. Det var Luxdorps Yndlingsopholdssted. Her puslede han om sine sjældne Roser, fodrede Karperne i Dammen og var stærkt interesseret i Høets Indbjergning eller Husdyrenes Formering; var det smukt Vejr, vandrede han om i Egnen, ellers sad han hjemme, læste og skrev eller var beskæftiget med sin Bogsamling, hvoraf et Anneks havde Plads paa den landlige Gaard. Venner fra nær og fjern søgte hyppig ud til ham, kun et Par Gange om Ugen maatte han rive sig løs for at give Møde i Kancellikollegiet og besøge sine Embedsforretninger.

Luxdorph hørte ikke til dem, der ved original Tankegang prægede sin Tid eller paa væsentlige Omraader brød nye Baner, men hans vidtrækkende Indflydelse i den vigtige Gren af Statsadministrationen, der var ham underlagt, er uomtvistelig og værdsættes maaske ikke højt nok. Som Medlem af Kancellikollegiet (fra 1749 til sin Død) plejede han ofte Raad med Oversekretæren og navnlig hos *Otto Thott* havde han en høj Stjerne; han var en tilbageholdende og yderst forsigtig Mand, der ikke lod sin Indflydelse skinne igennem, men Antydninger lader formode, at mangen vigtig Sag blev afgjort ud fra det Standpunkt, som Luxdorph ansaa for det rette. Han havde Sæde i et Utal af Kommissioner og var Medlem af den Inkvisitionskommission, der nedsattes 1772 for at undersøge og dømme i Dronningens og Struensees Sag. Det er Sider af hans Virksomhed, der kun lidet vedkommer os i denne Forbindelse, men det er Træk, der giver et almindeligt Billede af Manden.

Han var ikke Embedsmand alene, han havde mange Interesser; han fulgte med i alt, hvad der foregik i hans Tid og som var værd at give Agt paa. Han var Digter og Lærd, virksomt Medlem af det nyligt stiftede Videnskabernes Selskab, men mere en Formidler og Ansporer end en selvstændig arbejdende Litteratur- og Videnskabsdyrker. Klassicismen var han hjemme i, han lyttede til den unge tyske Digtekunst, der begyndte at udfolde sig, men studerede navnlig med Iver de franske Historikere, Filosofer og Digttere. Af sin Samtid ansaas han selv for en fremragende latinsk Poet, en Mester i at gøre Epitafier og Epigrammer, hvoraf mange

HJELMSTIERNES
BOGSAMLING.

TIENENDE
TIL OPLYSNING
AF DE UNDER DEN

DANSKE REGIERING

LIGGENDE

STATERS LITTERATUR.

~~~~~  
FÖRSTE DEEL.

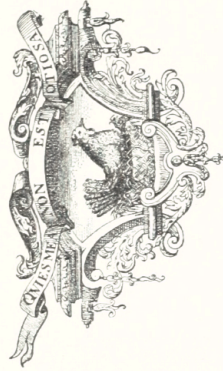
—————  
KJÖBENHAFN 1782.

TRYKT HOS NICOLAUS MÖLLER, KONGEL. HOFBOGTRYCKER.

B. W. LUXDORPHII

S. R. M. a Confiliis intimis, Ordinis Danebr. Equitis aur., primi in  
Cancell. Dan. Delegati, Soc. Scient. R. Haun. Praefidis etc.

CARMINA.



—————  
*Editio secunda, auctior.*

HAFNIAE & LIPSIÆ, MDCCLXXXIV.

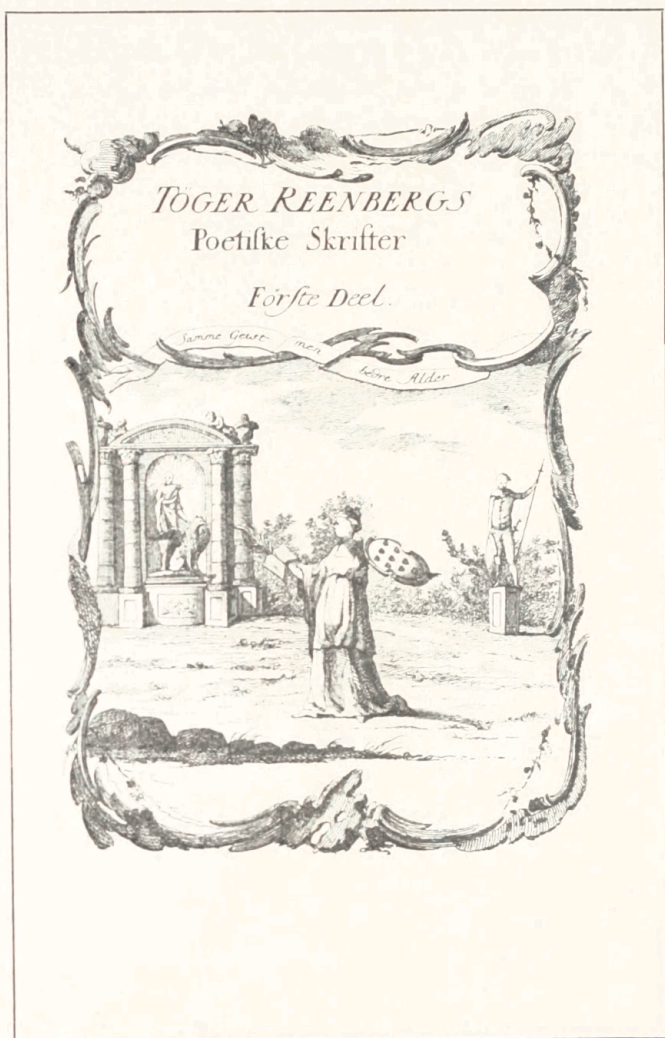
Impensis GYLDENHALII impressum & apud PAOPFIUM in Commisss.

Trykte hos Nic. Møller og Godiches Enke, ca. 1/2 Størrelse.

tryktes i hans »Carmina«; den danske Digtekunst virkede han mere for som Smagsdommer, dog opnaaede et enkelt af hans danske poetiske Arbejder, Satiren »Tossernes Lyksalighed«, et stort Ry. I det nedenfor omtalte »Smagens Selskab« sad han til Doms over de unge Poeters Frembringelser og han blev hørt med Respekt. At han ikke straks havde et aabent Øre for den sjældneKlang i Ewalds Lyrik, kan ikke forekastes ham af Eftertiden, der har ganske anderledes gunstige Betingelser for at udtale en retfærdig Dom over den opdukkende Profet.

Disse forskelligartede Interesser samledes som i et Brændpunkt i hans Sans for sjældne og smukke

Bøger. Han var Bogsamler og Bogelsker, følte Glæde ved at sanke Bogskatte sammen og havde en sjælden Forstaaelse af, hvad der havde Værd ud i Fremtiden. Hans Indtægter var ganske vist ikke ringe og han satte en stor Del af dem i Bøger – hvad hans Kone var fornuftig nok til at se gennem Fingre med –, men rig var han ikke og hans Bibliotek hørte ikke til de største. Og dog er det hyppig Luxdorps Eksemplarer man faar i Haanden, naar man paa vort kongelige Bibliotek har Anvendelse for et ældre Værk af blivende Betydning. Han samlede paa sjældne Bøger, fordi sjældne Bøger den Gang som oftest tillige var gode Bøger, der paa Grund af smaa Afsætningsmuligheder kun var fremstillet i et ringe Antal Eksemplarer; han forstod tillige, at det var Umagen værd at samle paa Pjeser og Smaatryk, som mindst af alt var sjældne i Datiden, men tvertimod blev hastigt læste og hensigtsløst kastet bort, saa at de nu om Stunder ikke er til at opdrive og dog er af den største Betydning for Litterær- og

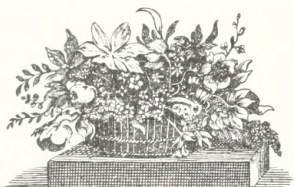


Kobberstukken Fortitel, ca. 2/3 Størrelse.

TÖGER REENBERGS

## Poetiske Skrifter.

Første Deel.



København, 1769.

Trykt hos Andreas Hartvig Godiche, Kongel.  
Universitets Bogtrykker.

Bogtrykt Titel, ca. 2/3 Størrelse.

Kulturhistorien som et Spejlbillede af Tidsaanden. Hans Samling af Trykkefrihedsskrifter og Pamfleter i Anledning af Katastrofen 17. Jan. 1772, hvis enkelte Stykker han for en Del har købt paa Gadehjørnerne af Visekællinger og Omløbere for nogle faa Skilling, kan nu ikke opvejes med Guld.

Luxdorff var vistnok den mest aktive og den, der hyppigst blev spurgt til Raads inden for den lille Kreds af store Bog-samlere, som det attende Aarhundredes sidste Halvdel har at opvise. Til Grev *Otto Thott* stod han som sagt i et nært Embedsforhold, der medførte personligt Samvær; hyppigst kom han i hans Hus, undertiden i Tilfælde, hvor det

blot gjaldt hans store Bibliotek. *Henrik Hielmstjerne* var hans nære Ven og Embedsbroder, *Suhm* kom efter sit Ophold i Norge til at høre til deres Kreds. Alle havde de rigere Midler at raade over end Luxdorff. Thott var en af Landets største Godsejere, Suhm havde giftet sig mange Penge til og Hielmstjerne havde arvet en Formue. Thotts Bibliotek var det største i Landet og rummede en meget værdifuld Haandskriftsamling, Suhms var ogsaa rigt, men indeholdt megen Ragelse, Hielmstjernens var af samme Art som Luxdorffs, det bestod af sjældne Bøger i smukke Eksemplarer, men var betydelig større. Hielmstjerne og Luxdorff var de to, der var mest jævnyrdige i bibliofil Kultur.

De var jævnaldrende og deres Livsbaner blev sideløbende. *Henrik Hielmstjerne* (1715—80) var Søn af en velstaaende islandsk Købmand i København, Raadmand og senere Viceborgmester, til hvis Omgang hørte et Par saa fremragende Mænd som Historikerne *Gram* og *Hojer*. Hans

Døbenavn var Henrichsen, først da han 1747 blev adlet, tog han Navnet Hielmstjerne. I sin Ungdom var han noget af en Jean de France, navnlig efter sin Hjemkomst fra en toaarig Udenlandsrejse (1740—42), under hvilken han især opholdt sig i Strassburg, Paris og London. Han var 1738 bleven anbragt i Danske Kancelli og sad her til 1771, da Struensee afskedigede ham. Ligesom Luxdorff blev han hvid Ridder og Gehejmeraad. Af Videnskabernes Selskab var han Medlem fra dets Stiftelse, blev dets første Sekretær og dets Præsides i de sidste Aar af sit Liv, og da Langebek stiftede »Danske Selskab«, blev han straks optaget.

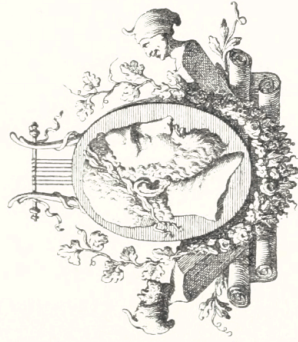
Tidlig havde han vist Interesse for Møntvidenskab og Danmarks ældre Historie, skrev ogsaa enkelte lærde Afhandlinger, men var navnlig en udpræget Samler. Hans Ægteskab med en jydsk Herremandsdatter havde afrundet Arven efter hans Fader og sat ham i Stand til at forfølge sine Ønsker. Hans Bogsamling blev efterhaanden en national Skat, ikke saa meget ved sin Størrelse som ved sit Indhold; det laa ham især paa Sinde at faa bevaret Fædrelandets ældre trykte Litteratur, og her opnaaede hans Samling en Fuldstændighed som ingen anden. Værker, som han kun kunde opdrive i defekt Stand, kompletterede han ved nytrykte Blade, enkelte Palæotyper genfremstillede han fra Ende til anden. Derved gjorde han nu ikke Litterærhistorien nogen stor Tjeneste, men det viser hans glødende Iver efter at opnaa Fuldstændighed. Som for Luxdorff gjaldt det for ham om at opspore sjældne Bøger, helst i gode og smukke Eksemplarer, og mangt et Unikum, der ellers vilde være tabt, er bevaret i hans Samling. Gennem hans eneste Datter, der ægtede Grev *M. G. Rosenkrone*, overgik den som bekendt i offentlig Eje, og der er Grund til at tro, at denne Datter, en rigt begavet Personlighed, som havde arvet flere af Faderens gode Egenskaber, ikke havde mindst Andel i, at det gik saaledes.

Hielmstjerne og Luxdorff var nære Venner. Om Vinteren færdedes de daglig sammen i Hovedstaden, om Sommeren var der en livlig Forbindelse mellem Luxdorffs Gaard i Nærum og Kaninholmen, hvor Hielmstjerne havde Sommerbolig. Undertiden blev Kancellikollegiet sat derude i Nordsjælland, men hyppigst var det Vennekredsen Hielmstjerne, Luxdorff, Langebek og Suhm, der her drøftede deres egne nærmest liggende Interesser.

Det er utvivlsomt i denne Kreds, hvortil en Række mindre bekendte Personligheder sluttede sig, at Impulsen til en Forædling af og Fornyelse i den ydre Bogkunst maa søges. Tiden havde i *A. H. Godiche*, i *Brødrene Berling*, *Nic. Møller*, *Joh. Frid. Schultz*, *Fr. Wilh. Thiele* og *Joh. Rud. Thiele* dygtige Bogtrykkere, der kunde føre Ideerne ud i Livet. Udgaven af *Tøger Reenberg's* Poetiske Skrifter, der udkom 1769 og tryktes hos Godiche, var litterært et meget fortjenstfuldt Foretagende, fordi Frugterne af dette friske og ejendommelige Forfatterskab maatte søges i vanskelig tilgængelige Digt-samlinger og Enkelttryk, men stod ogsaa ved sit smagfulde, om end jævne Ydre højt over hvad Datiden var vant til. Tanken synes at være udgaaet fra Luxdorff — ham var det i al Fald, der tog sig Arbejdet paa, og det var langvarigt. I September 1763 henvendte han sig til Reenberg's



**PEDER PAARS,**  
ET HEROISK-COMISK POEMA  
AF  
LUDVIG HOLBERG.



UDGIVET PAA NYE  
VED  
ET SELSKAB.

---

KIÖBENHAVN, 1772.  
TRYKT MED GODICHES SKRIFTER.



*T. B. 200* — Kvæde born'jo meer jeg, derpaa grunder, *T. C. 200*  
Jeg da, saa Mary'feer der er heel andet under

(I)  
HANS MIKKESENS  
TREDIE SKIEMTEDIGT.  
CRITIQUE OVER PEDER PAARS.



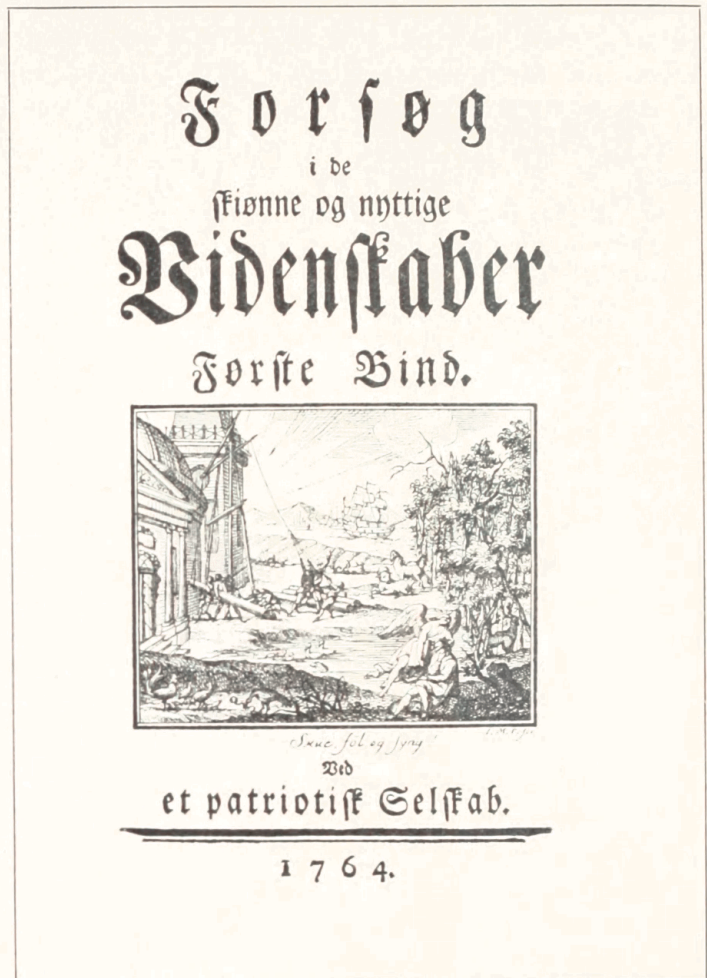
**H**old op, *Hans Mikkel'sen!* at skrive faadant  
meere!  
*H.* Hvad skal jeg skrive da, imellem os, *Monfrere?*  
I kiender min Natur, at jeg er ey den Mand,  
Der paa en Pölsépind en Suppe kaage kand.  
T t  
Jeg

Titel- og Tekstsiden med kobberstukne Vignetter efter Tegninger af Wiedewelt.  
Kvartudgaven af *Peder Paars*, 1772. Godiches Bogtrykkeri. Ca. 1/2 Størrelse.

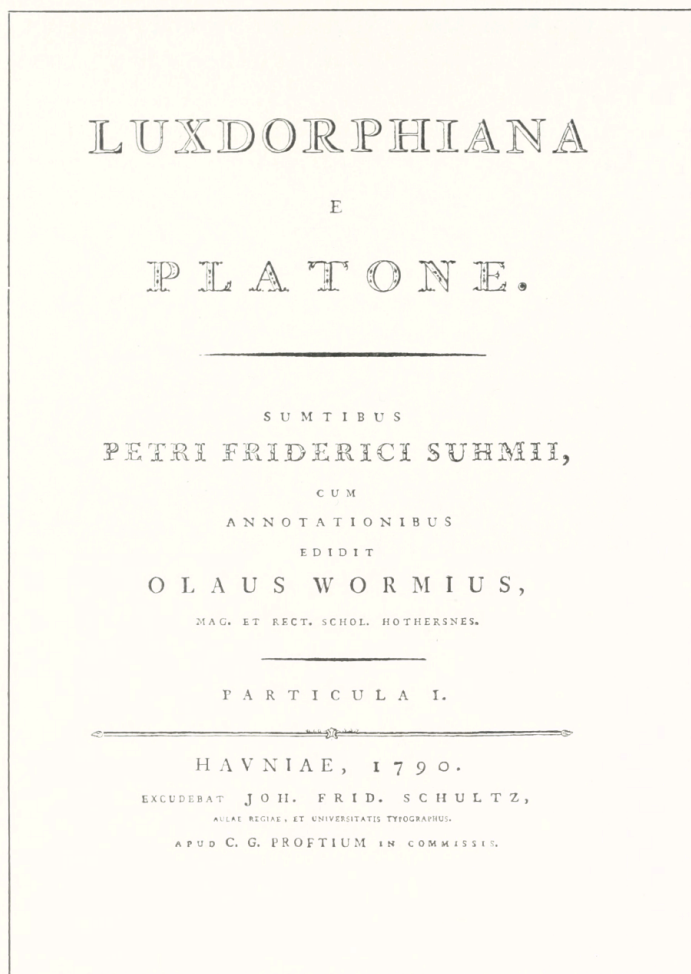
Dattersøn, Kaptajn *T. R. Teilmann*, om Udgivelsen og først i Foraaret 1769 var Værket færdigtrykt. Det var Luxdorph, der lod Preislerstikke Digterens Portræt, det var ogsaa Luxdorph, der fik den løjerlige Ide at formaa Retshistorikeren *Kofod Ancher*, en af hans nære Venner, til at skrive Fortalen, som derved kom til at handle om Poesi og Jura i en underlig anstrengt Blanding; Kofod Ancher vilde nødigt dertil, saa meget mere som Digterens Arbejde havde faaet »til Værgen en af vore Tiders største Poeter [en elskværdig, men udbredt Overdri- velse], som baade Natur og Flid har

dannet til en retskaffen Kunst-Dommere om Vers«. At Luxdorph ikke selv gjorde det, men indskrænkede sig til Noterne og Levnedstegningen af Reenberg, var et af hans, ofte ilde anbragte Udslag af Beskedenhed. Luxdorph besørgede ogsaa Afregningen med Boghandler Heinecke, da Bogen udkom i Sommeren 1769.

Kvartudgaven af *Peder Paars*, som vel tør siges at være det ypperste, der i det attende Aarhundrede præsteredes af fornem Bogkunst, var ligeledes i Arbejde gennem en Række Aar. Allerede i Februar 1765 ved et Aftenselskab hos den bekendte Læge og Botaniker *Friis Rottbøll* forhandlede Luxdorph med *Wiedewelt* og *Peder Als* om Kobberstykkerne til Bogen. Als tegnede kun Titelbilledet, Dorothea Stadsmø, *Wiedewelt* alle de øvrige for hin Tid uovertræffelige Illustrationer, der strutter af djærv Komik; de blev stukne af *Joh. Fr. Clemens*, den Gang endnu en ukendt ung Mand, som navnlig ved dette Arbejde vandt det Skub fremad, der grundlagde hans Fremtid; Udgiverne af *Peder Paars* gav ham en mindre



Titel til 1. Bind af »Smagens Selskab's Skrifter.  
Trykt i Sorø af Jonas Lindgren. Ca. 2/3 Størrelse.  
Kobberstukken Vignet af Preisler.



Luxdorps Anmærkninger over Plato.  
Bekostet af Suhm, udgivet ved O. Worm (Rektor i Horsens).  
Trykt hos Joh. Fr. Schultz. Ca 1/2 Størrelse.

Tyskland tiltage sig efterhaanden Rettighed til at fordrive de gamle gotiske, ligesom de og i de øvrige europæiske Lande allerede forlængst ere indførte. « Det var Mad. Godiche, som fik Privilegium exclusivum paa Udgaven, A. H. Godiche var død 4. Aug. 1769 paa Blaagaard.

Lavrids Schov havde en betydelig Andel i Paars-Udgaven som han havde det i Reenberges Poetiske Skrifter. Det var »en lærd Karl«, som en samtidig siger om ham, især en god Filolog. Luxdorph havde taget sig af ham, da han som en ældre, fattig Student endnu omkring sit tredivte Aar laa paa Borchs Kollegium, skaffede ham 1765 Stillingen som 2. Lektiehører ved Vor Frue Skole, senere Embedet som Klokker og havde megen Tillid til ham. Som Amanuensis og Bibliotekar havde han sin Gang i Luxdorps Hus, sædvanligvis tilbragte han Aftenen i sin Velynders Selskab og jævnlig toges han med paa Raad i de videnskabelige eller litterære Foretagender, Luxdorph havde under Hænder. Ogsaa Suhm benyttede hans Hjælp, bl. a. ved Udgivelsen af *Langebeks Scriptores* og skrev

Sum i Rejsestipendium, hvortil Kongen og Akademiet føjede lignende Beløb, og Clemens drog i 1773 til Paris. Peder Paars var udkommet Aaret forinden og paa Titelbladet stod, at Bogen var udgivet af »et Selskab«; saa vidt vi ved var det *Luxdorph, Wiedewelt, Andreas Schumacher*, Astronomen *J. S. Augustin* og Klokkerved Helligøjstes Kirke *Lavrids Nielsen Schov*. Bogen blev trykt hos Godiche med en smuk Antikva; i Subskriptions-Indbydelsen hed det, at man til Værket havde udvalgt »latinske Skrifter, hvilke saavel i vort nabolige Sverig som paa nogle Steder i

et latinsk Æredigt om ham ved hans Død (1789). Han hører i det hele til dem, der fortjener at mindes, fordi han virkede i Stilhed i mere fremtrædende Personligheders Skygge.

Æren for »Forberetningen« til Peder Paars, der med Rette anses for et grundlæggende Forsøg i den videnskabelige Holbergforskning, tilkommer utvivlsomt Lavrids Schov, om end Luxdorph ogsaa har sin, maaske ikke helt ringe Del deri. Ved den fik Bogen et indre Værd, der staar i Forhold til det ydre Udstyr. Men ogsaa som Pragtværk betragtet laa der et højere Formaal bag – man vilde skabe et Værk, »som i et og alt er iværksat og fuldført af blot indfødte danske«, og navnlig rejse Holberg et værdigt Minde; »længe siden havde dette sindrige Poëma«, hedder det i Forberetningen, »fortjent at iklædes en bedre Dragt end den, det hidtil har været set udi, og fremstilles i en Skikkelse, der kunde være baade dets indvortes Godhed og dets berømmelige Forfatters Anseelse værdig.« Det var derfor et Misgreb og en Meningsløshed, naar Gyldendal i 1794 foranstaltede et billigt og daarligt Optryk. At den oprindelige Udgave fremkom anonymt, var næppe andet end et Udslag af Luxdorps Sky for at træde offentlig frem, et Træk, der gaar gennem hele hans Færd og som han paatrykte sine Omgivelser; af samme Grund udkom hans egne *Carmina* uden Forfatternavn, først ved anden Udgave tvang Forlæggeren ham til at navngive sig for at øge Bogens Afsætning.

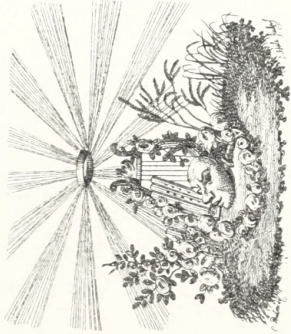
Det Selskab, der udgav Peder Paars, virkede kun for denne ene Opgave. Et andet, der bestod gennem en lang Aarrække og havde et mindre begrænset Formaal, kan ogsaa antages at have bidraget til Højnelse af den ydre Bogkunst. Det var *Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Fremme* eller som det hyppigt kaldtes *Smagens Selskab*, hvortil Luxdorph ogsaa var nøje knyttet. Initiativ besad han ikke i nogen høj Grad og Tanken var heller ikke hans, men da den virkelig gjordes, kom han og A. G. Carstens snart til at indtage Pladsen som Selskabets ledende Mænd. Carstens var af samme Støbning som Luxdorph, Kancelliembedsmand og latinsk Digter paa een Gang, Videnskabsmand og Skønaand, en Befordrer af Digtekunsten og en jævn, elskelig Personlighed, der kun skaffede sig Venner.

Hvem Selskabets Stiftelse egentlig skyldes, er ikke ganske klart. Maaske var det *Tyge Rothes* Ide; han udkastede den oprindelige Plan for Selskabets Virksomhed og blev dets første Sekretær, men med sin spredte og urolige Virksomhedstrang var han kun en lille Tid aktivt Medlem. Det synes at være konstitueret i et Møde den 6. Decbr. 1759 hos Justitsraad *Georg Nielsen*, en i Datiden for sine litterære og musikalske Interesser bekendt Hofembedsmand. Ved Midten af Decbr. fremkom Meddelelser i Bladene. Der udsattes to Prisopgaver aarlig, en for det bedste danske Digt, en anden for det bedste danske Prosastykke. Selskabet modtog alle Slags poetiske Værker, naar deres Indhold ikke stred mod Religion, Dyd og gode Sæder og var af »den Beskedenhed, der især bør være Videnskabernes og Kunsternes Dyrkere egen«; »nedrige Satirer og uanstændig Skæmt« blev paa Forhaand »tildømt den visseste Foragt«. Alle sindrige

Johan Herman Wessels

famtlige

# Skrifter.



Sorte Deel.

Siebenhann, 1787.

Trakt med d. B. Cicins Skifter.

PETIT ABREGÉ

DE

# L'HISTOIRE

DE DANNEMARC, DE NORVÈGE  
ET DE HOLSTEIN.

TRADUIT DU DANOIS

de Mr. le Chambellan de SUHM.

PAR

N. J. A. YANSENS DES CAMPEAUX

Professeur Royal d'Eloquence Française &c.

A COPENHAGUE.

De l'Imprimerie de FREDÉRIC-GUILLAUME THIELE.

M. DCCLXXXV.

Johannes Ewalds

famtlige

# Skrifter.



Sorte Bind.

Med Kobber.

Siebenhann, 1780.

Forlagt ved Christian Gottlob Proff,

Konigl. Universitets Boghænder.

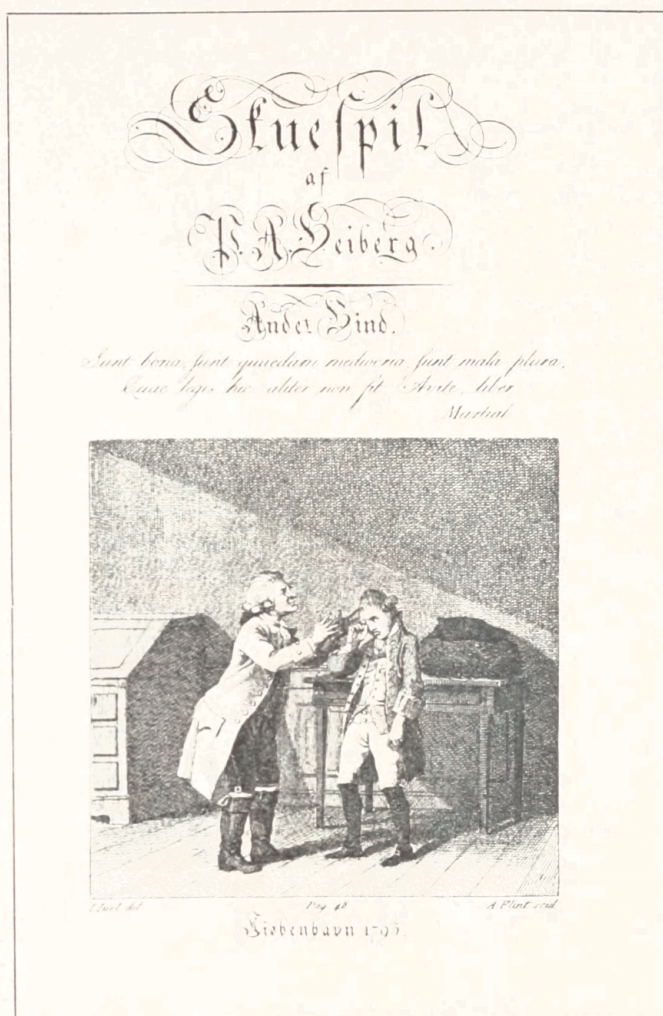
Trakt hos Hofbogtrykker Nicolaius Møller.

Afhandlinger i ubunden Stil, ogsaa »beskedne Kritikker« tog Selskabet imod, men med »grammatikal-ske Krige« befattede man sig ikke, derimod holdt man alt, hvad der angik Skuepladsens Forbedring, for saare vigtigt.

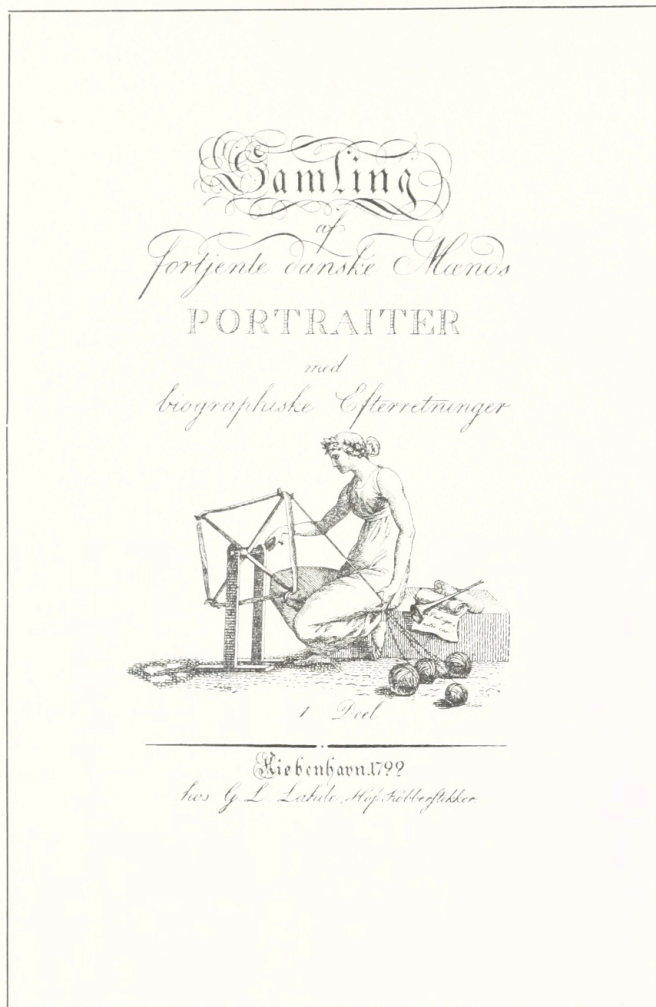
Et Selskab af denne Art maatte, navnlig i hin Tid, drage megen Opmærksomhed paa sig og desuden var det omgivet af en vis Mystik. Smagsdommerne var ikke blot tavse Slinkser overfor Offentligheden, uudgrundelige i deres Dom, de var overhovedet ikke kendte; Datiden vidste ikke, hvem der sad i Selskabet, om end der sivede Rygter ud, og det er knap nok, at vi nu har Rede paa den oprindelige Medlemsstamme. Rothe, Lux-

dorph, Carstens, den nævnte Justitsraad Nielsen og Hofpræsten *Joh. Andr. Cramer* var i hvert Fald med ved dets Stiftelse, rimeligvis ogsaa *Jens Schielderup Sneedorff*, som i de faa Aar indtil sin Død (1764) var et meget virksomt Medlem; om N. K. Bredal (hos hvem et af Selskabets tidligste Møder holdtes) hørte til Medlemskredsen, vides ikke.

De første Præmier tilfaldt *Tullin* for det bekendte Digt om Søfarten og *Hans Schjermann* for Oversættelsen af Voltaires *Merope*, Luxdorph fandt begge Arbejder ekscellente, men Resten af de indsendte Prisskrifter mindre end maadelige. Der kom snart til at gaa Ry af de Kendelser, der afsagdes af den anonyme Smagsdomstol; man maaler den Ærbødighed, de omfattedes med, af den unge *Johannes Ewalds* Tilskrift til Selskabet i Afhandlingen om den guddommelige Forløser (1762); han omtaler de høje og gunstige Herrer som »Kendere af den fineste Smag«, »Dommere, som Erfarenhed viser at være de skarpsindigste.«



Kobberstukken Titel med Vignet tegnet af Jens Juel.  
Chr. Fr. Holms Bogtrykkeri. Ca. 2/3 Størrelse.

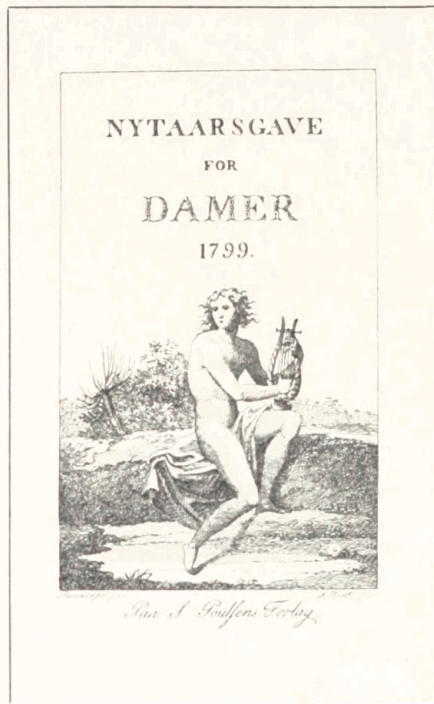


Kobberstukken Titel med Vignet tegnet af Abildgaard.  
 Ca.  $\frac{2}{3}$  Størrelse.

I de første fire Aar var Virksomheden ikke meget omfattende, der udsendtes kun et enkelt »Stykke« (Halvbind) af Selskabets »Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber«; dets Betydning indenfor Litteraturen daterer sig navnlig fra April 1763, da Kongen — hvem Kunsternes og Videnskaberens Udbredelse i hans Riger og Lande især og til enhver Tid laa paa Sinde, som det saa smukt hedder i den kgl. Resolution — tilstod det 400 Rdr. aarlig af Partikulærkassen. Paa dette Tidspunkt var foruden de allerede nævnte Mænd tillige Professor og Navigationsdirektør *Lous*, Ewalds Ven Præsten *Andr. Benj. Poulsen*, og Hofskriver *Fr. Ad. Müller*, Grundlæggeren af

det Müllerske Pinakotek, Medlemmer af Selskabet; siden tilkom bl. a. *Tullin* (1764), *Guldberg* (1766) og *Suhm* (1772). *Joh. Heinrich Schlegel* blev 1763 Sekretær; han var indvandret Tysker og hørte næppe til de bedst udrustede, naar det gjaldt Bedømmelsen af danske Aandsfrembringelser, men havde dog opholdt sig i Landet en Række Aar og med Flid studeret dansk Sprog og Historie. Han fik en ikke ringe Indflydelse paa Prisuddelingen; Selskabet holdt sine Møder i hans Hus og han besørgede Skrifterne trykt. Der udkom 1764–79 ialt syv Bind af »Forsøgene«, hvert i to »Stykker«; 1.–4. Stykke tryktes i Sorø hos *Jonas Lindgren*, der ikke blot var en dygtig Bogtrykker, men nær knyttet til *Sneedorff*, som endnu de første Aar efter Selskabets Stiftelse var Professor ved Akademiet. Vignetten med den fyndige Underskrift: *Sku, føl og syng*, som *Luxdorph* »til Selskabets Brug havde opfundet,« blev stukket af *Preisler* og kom første Gang til Anvendelse, da andet Stykke udkom og dermed

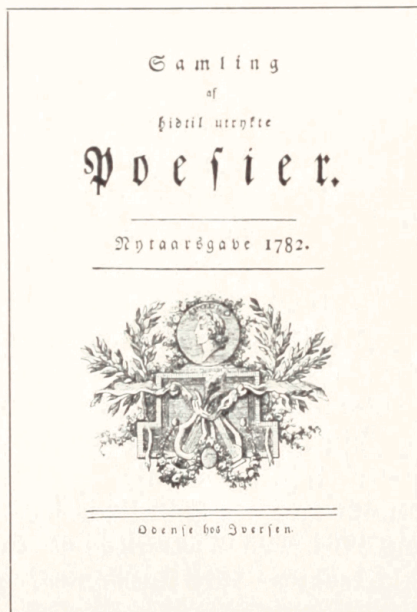
første Bind afsluttedes (1764); fra 4. Bind benyttedes en anden, men lignende. Langt senere rettedes stærke Bebrejdelser mod Selskabets Ledelse af *Christen Pram*, som derved kom i Polemik med den daværende Sekretær *Jacob Baden* (1789), og ved samme Lejlighed udtalte sig meget nedsettende om »Forsøgenes« ydre Klædebon. »Man kunde,« siger Pram, »ogsaa have givet Æstetikernes Produkter en lidt pyn-



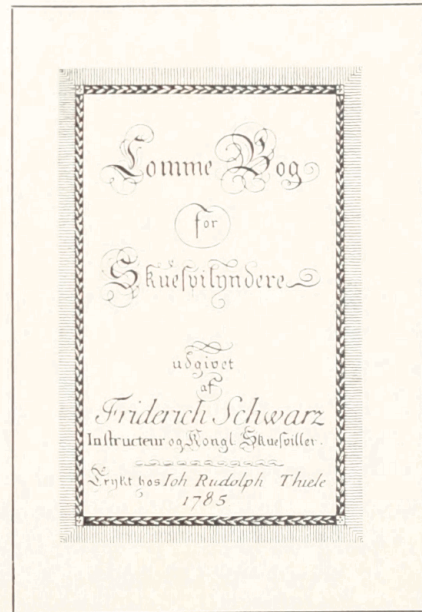
Kobberstukken Titel.  
Efter Tegning af Thorvaldsen. Ca.  $\frac{2}{3}$  St.  
Bogen trykt hos N. Christensen.

teligere Form og ikke trykt dem med de stygge Skrifter, med den ene jammerlige Vignet, paa det leede Køkkenpapir.« Det var nu ganske uretfærdigt, thi »Smagens Selskab«s Skrifter hører til sin Tids smukkeste Bøger.

Selskabets videre Historie skal der ikke gøres Rede for her, blot skal bemærkes, at det allerede fra Begyndelsen af det nittende Aarhundrede mistede sin Betydning, som for- dum havde været



Trykt i Odense hos Iversen, ca.  $\frac{1}{2}$  St.  
Kobberstukken Vignet.



Kobberstukken Titel, ca.  $\frac{2}{3}$  Størrelse.  
Bogen trykt hos J. R. Thiele.

meget indgribende. Jac. Baden hævder i sin nys omtalte Polemik med Pram, at Ewald »skyldte Selskabet til de skønne Videnskabers Forfrem-



Digte

af

Adam Ohlenflager

Was ich wote, was ich strebte  
was ich litt und was ich liebte -  
sind hier Blumen nur im Strauch!  
Goethe

Trübentavn

Trykt paa Universitetsboghandler Fr. Brønners  
Forlag hos Andreas Høddin.

1803

GIENGANGEREN

og han selv  
eller

BAGGESEN OF TER BAGGESEN

med  
Forfatteren af Nimbrenens  
Diedet Silleg

— — — — —  
Hj. paa, kiedtne parr, posth.  
Hør.

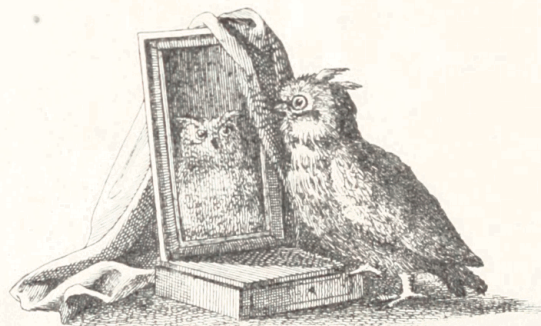
Trübentavn

1807.

Paa Fredrik Drummers Forlag,  
lygt hos Z. Braun.

melse alt, ikke alene sin poetiske, men næsten fysiske Eksistens; han skulde ikke alene bleven en middelmaadig Skribent, men omkommet længe for Tiden af Nød og Udsvævelser, dersom ikke Selskabet ædelmodigen var kommen ham til Hjælp med Raad og Daad.« Der er noget sandt i det, saa overdrevent det end er. Sikkert og vist er det, at baade Jac. Baden og hans Broder Torkel paa Rygaard tog sig af den syge og nedbrudte Ewald, endnu sikrere at Sneedorff og navnlig Carstens stod ham bi i hans Digterkald paa den smukkeste Maade. Beundringen var til Stede i fuldt Maal ogsaa hos Samtiden, men Forstaaelsen glippede paa afgørende Punkter; Selskabets bekendte nedsættende Votum over Rolf Krage er Bevis derpaa.

En anden Sammenslutning til Litteraturens Fremme, det saakaldte *Typografisk Selskab for Danmark og Norge*, havde trods sit Navn næppe større Indflydelse paa Bogkunstens Udvikling. Dets Formaal var overvejende praktisk, at hjælpe gode og nyttige Bøger frem og skaffe dem Indgang i videre Kredse ved at interessere Medlemmerne i Selskabets Drift. Det var nemlig et Interessentforetagende efter udenlandsk Mønster; enten kunde man indbetale et vist Aktiebeløb og fik da en aarlig Rentesum udbetalt i Bøger eller man kunde tegne sig for en »Portion« og derved sikre sig den af Selskabet udgivne Litteratur til en ringere Pris. Det var den bekendte Agent *Holck*, der havde udtænkt Planen, som støttedes af en Række fremragende Mænd, bl. a. Suhm og Guldberg; den samme Schlegel, der var Sekretær i »Smagens Selskab«, og Professor *Abraham Kall* var Forstandere. Navnlig i Norge fik det typografiske Selskab Medlemmer, men Interessen kølnedes snart og efter ni Aars Virksomhed (1772–81) gik det ind.



J. Juell del.

A. H. H. del.

Slutvignet til P. A. Heibergs Skuespil. 2. Bind.  
Kobberstik efter Jens Juels Tegning, ca. 1/3 Størrelse.



Kobberstukken Slutvignet efter Tegning af Abildgaard.  
Fra G. L. Lahdes »Samling af fortjente danske Mænds Portraiter«.  
Ca.  $\frac{1}{4}$  Størrelse.

De vedføjede Gengivelser af Titelblade og Tekstsider vil forhaabentlig give et nogenlunde fyldigt Indtryk af dansk Bogkunst i dens højeste Udvikling i sidste Halvdel af det attende Aarhundrede. Der kunde være tilføjet et og andet, om Pladsen havde tilladt det, f. Eks. Prøver af en særlig Pragtudgave af Reenberg's Samlede Skrifter 1769, i stort Kvartformat og med stiliseret Bort om Titel og Tekstsider, men ellers i Typografien den mere gængse Oktavudgave lig og med samme Kolumnestørrelse. Den er næppe fremstillet i ret mange Eksemplarer. Billedstoffet er iøvrigt ført ud over de tidsmæssige Rammer for nærværende Afhandling, helt frem til Tiden omkring Aar 1800. Snart efter vældede Ulykkerne ind over Landet og Nøjsomheden satte sit Stempel paa Bøgerne ogsaa. I de sidste Aartier forinden er de kobberstukne og kalligrafisk udstyrede Titelblade hyppigt forekommende og vidner om Tidens gode Smag. Usandsynligt er det ikke, at baade *Baggesen* og *Oehlenschläger* i den Henseende har haft særlige Ønsker, thi Baggesen var bekendt for sin smukke Haandskrift og den unge Oehlenschläger anvendte megen Omhu paa sine Manuskripter's sirlige Udseende.

En fagmæssig eller kunstnerisk Vurdering skal jeg ikke komme ind paa, det er Spørgsmaal, der overlades til mere sagkyndig Besvarelse; Hensigten har blot været at pege paa Mænd fra Litteraturens Verden, der kan tænkes at have gjort deres Indflydelse gældende paa dette Omraade. Een kan med Sikkerhed nævnes: Luxdorff.

*Eiler Nystrom.*

